

**КЗК «Міська бібліотека для дорослих» КМР
Інформаційно-бібліографічний відділ**

**«Шевченківська премія: від Республіканської
до Національної»**

**(бібліографічний огляд літератури
до 60-річчя від дня заснування)**

м. Кривий Ріг

2021

УДК 016:06.05(477)
Ш 37

Шевченківська премія: від Республіканської до Національної: бібліографічний огляд літератури до 60-річчя від дня заснування [Текст] / укладач В. Стукаленко.- Кривий Ріг, 2021.

Бібліографічний огляд літератури «Шевченківська премія: від Республіканської до Національної» присвячений 60 - річчю заснування Національної премії імені Тараса Шевченка.

Огляд складається з двох розділів, а саме: З історії Національної премії України імені Т. Шевченка та Сузір'я лауреатів Шевченківської премії. В кінці огляду подано список використаної літератури.

Для роботи над оглядом використано літературу з фонду КЗК «Міська бібліотека для дорослих» КМР.

Бібліографічний огляд адресується студентам, учням, викладачам та бібліотекарям і всім, хто цікавиться даною темою.

Укладач: провідний бібліограф ІБВ ЦБ В. Стукаленко.

«Вона, безумовно, є творчим стимулом і предметом гордості за імена і твори, які поповнювали і поповнюють скарбницю літератури і мистецтва...

Шевченківська премія – це знаменна і поважна іпостась невсипущого кожногоденного діяння у сфері високої духовності, утривалення неперебутних цінностей української нації».

Роман Лубківський.

У травні виповнюється 60 років від дня заснування Національної премії України імені Тараса Григоровича Шевченка.

Найвища відзнака в галузі літератури, мистецтва і культури України, увінчує найвидатніші твори не тільки українських, а й зарубіжних митців. Освячена іменем великого Кобзаря, ця творча нагорода має незаперечний авторитет як в Україні, так і в усьому світі.

Рішення про присудження премії приймає Комітет з Національної премії України імені Тараса Шевченка, створений Указом Президента України.

З історії Національної премії України імені Т. Шевченка

Іван Дзюба в статті «Найпочесніша премія України» (Дивослово .- 2002.- № 3.- С. 71-72.) писав: «1961 рік був роком безпрецедентного за масштабами вшанування пам'яті Тараса Шевченка. Століття від дня його смерті стало приводом для проведення шанобливих урочистих заходів не лише в Україні, а й у всьому світі.»

У атмосфері помітного патріотичного піднесення 20 травня 1961 року вийшла постанова Ради Міністрів УРСР «Про встановлення щорічних Республіканських премій імені Т.Т.Шевченка». Тоді ж було затверджено Положення про премії та зразки почесних знаків і дипломи лауреатів, створено Урядовий комітет на чолі з О. Корнійчуком, до якого ввійшли поряд з партійно-державними керівниками й визначні діячі української культури.

Присуджуватися премії мали за високохудожні твори літератури, журналістики, образотворчого мистецтва, музики, театру, кіно, які визнані та високо оцінені громадськістю.

Щоразу присудженню їх передувало широке обговорення і популяризація мистецьких творів у пресі, по радіо, телебаченню, на художніх виставках тощо.

9 березня 1962 року першими лауреатами Шевченківської премії стали Олесь Гончар, Павло Тичина і Платон Майборода.

23 квітня 1969 року Республіканські премії імені Т.Т.Шевченка та Республіканські державні премії з архітектури перетворено на Державні премії УРСР імені Т.Т.Шевченка в галузі літератури, мистецтва і архітектури.

З 1977 року додано ще три премії - в галузях журналістики і публіцистики, теорії та історії літератури, театрального мистецтва. Урядовий комітет став іменуватися Комітетом по Державних преміях УРСР імені Т.Т.Шевченка в галузях літератури, журналістики, мистецтва і архітектури при Раді Міністрів УРСР.

У 1982 році встановлено додатково ще одну премію за кращий твір літератури і мистецтва для дітей та юнацтва. Відповідно до урядової постанови від 12 квітня 1988 року «Про заснування Державної премії УРСР по архітектурі», в Положення про Державні премії УРСР імені Т.Т.Шевченка було внесено зміни – вилучено премії в галузі архітектури.

У 1997-1999 роках було запроваджено й Малу Державну премію України імені Тараса Шевченка, яку присуджували за кращий творчий дебют молодим митцям віком до 35 років.

Шістдесятирічна історія Шевченківської премії є частиною історії української культури, тож у радянські часи вона зазнавала того свавілля і деформацій, що й вся культура. Хоч переважна більшість лауреатів премії - це ті, хто був і є окрасою нашої культури, однак траплялися і випадкові постаті або «проведені» з кон'юнктурних міркувань, під тиском офіційної думки. Не можна не відзначити і надмірної тенденції в минулому до «групових» нагороджень. Це загрожувало девальвацією премії. Проте Комітет, до складу якого в різні часи входили найавторитетніші представники літератури і мистецтва, зміг здебільше протистояти цьому процесові, підтвердити високу гідність премії.

Новий етап в історії Шевченківської премії розпочався із здобуттям Україною державної незалежності. Процедура присудження премії постійно вдосконалювалася.

З метою піднесення ролі й престижу Державної премії України імені Тараса Шевченка як найвищої в Україні премії в галузі культури, літератури і мистецтва 27 вересня 1999 року Указом Президента України № 1228/99 її перейменовано в Національну премію України імені Тараса Шевченка.

З 16 березня 2000 відповідно до прийнятого Закону України «Про державні нагороди України», Національна премія України імені Тараса Шевченка була віднесена до державних нагород України. Указом Президента України від 4 жовтня 2010 року №932/2010 визначено, що Національна премія є найпрестижнішою творчою відзнакою за вагомий внесок у розвиток культури.

З Положенням про Національну премію України імені Тараса Шевченка - найвищу творчу відзнаку в незалежній Україні – можна ознайомитися на сторінці 72 часопису **Дивослово.- 2002.- № 3.- С. 72.**

Комітет з Національної премії України імені Тараса Шевченка щороку, в результаті конкурсного відбору, всебічного обговорення і таємного голосування, визначає твори, гідні високої премії. Президент України своїм Указом присуджує Національні премії тим, хто здолав усі сходинки до творчої вершини.

В день народження Тараса Шевченка, 9 березня, Україна дізнається імена нових Шевченківських лауреатів (список публікується у пресі, про нього повідомляють інші засоби масової інформації). Цим не лише підсумовуються культурні здобутки року, а й віддають світлу данину пам'яті геніальному українському поетові й художникові.

Комітет із Національної премії України імені Тараса Шевченка є допоміжним органом, що забезпечує здійснення Президентом України повноважень із нагородження .

У різні роки Шевченківський комітет очолювали: драматург, академік Олександр Корнійчук (1961—1972), літературознавець Микола Шамота (1972—1979), прозаїк Павло Загребельний (1980—1987), державний діяч Марія Орлик (1987—1990), поет, академік, політичний і громадський діяч Борис Олійник (двічі: лютий-грудень 1991 р., 2010—2016), прозаїк, громадський діяч, академік Олесь Гончар (1992—1995), письменник, політичний і громадський діяч Володимир Яворівський (1996—1999), літературознавець, академік Іван Дзюба (1999—2005), поет, дипломат Роман Лубківський (2005—2008), літературознавець, академік, Микола Жулинський (2008—2010), письменник, дипломат, науковець Юрій Щербак (2016—2019), письменник, публіцист, телеведучий Юрій Макаров (2019 і до сьогодні).

Національна премія присуджується авторові чи виконавцеві лише один раз за життя. Лауреатами Національної премії можуть стати як окремі особи, так і колективи (не більше 3-х авторів окремого твору та колектив, що складається не більше, ніж із 5-ти виконавців). Розмір грошової частини Національної премії визначається щорічно Указом Президента України. У 2001 році величина кожної з премій сягала 50 тис. гривень, у 2019 – 200 тисяч гривень, а в 2020 – 192 тисячі гривень.

Диплом лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка являє собою папку темно-синього кольору, на лицьовому боці якої вміщено зображення малого Державного Герба України й розташовано напис «Диплом лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка».

По периметру папка облямована лиштвою з тисненням зображенням лаврового листа. Розмір папки 220×317 мм.

Внутрішні сторони Диплому мають вклейки зі сріблястого картону розміром 210×310 мм. По периметру вклейки прикрашені орнаментом із лаврового листа золотавого кольору.

На лівій вклейці вміщено зображення автопортрета Тараса Шевченка в молодому віці в обрамленні рослинного орнаменту.

На правій вклейці у верхній частині — зображення малого Державного Герба України й надрукований під ним на тлі фонового зображення Почесного знака лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка текст темно-краповою фарбою: «Національна премія України імені Тараса Шевченка» в чотири рядки, під ним чорною фарбою — «Указом Президента України ____» (вказуються дата видання й номер Указу) у два рядки, нижче темно-краповою фарбою — «присуджена» й прізвище, ім'я, по батькові лауреата в родовому відмінку із зазначенням номінації, у якій присуджено премію.

У нижньому лівому куті правої вклейки напис чорною фарбою: «Голова Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка». Праворуч — вільне місце для підпису голови Комітету й печатки.

Почесний знак лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка виготовляється з жовтого металу й має форму круглої медалі з барельєфним зображенням Тараса Шевченка (автопортрет у молодому віці), обрамленим подвійними пружками й просічним вінком рослинного орнаменту.

Усі зображення й написи рельєфні. Діаметр медалі — 32 мм. На зворотному боці медалі по колу написи: у верхній частині - «Національна премія України», у нижній — «імені Тараса Шевченка» й вигравіруваний порядковий номер Почесного знака.

Медаль за допомогою кільця з вушком з'єднується з фігурною колодкою у формі банта, обтягнутою стрічкою синього й жовтого кольорів. У центрі колодки розміщено зображення Знака Княжої Держави Володимира Великого на тлі зображень гілок калини, пензля й пера. Розмір колодки – 24×18 мм. На зворотному боці колодки — застібка для прикріплення Почесного знака до одягу.

Ще одна стаття: **Борис Олійник**: "Тарас Шевченко і Шевченківська премія - поняття нерозмінні": інтерв'ю з поетом Борисом Олійником / розмову вела Валентина Пащенко // Голос України. - 2011. - 25 травня. - С. 1, 31.

У статті говориться про те, що Національна премія України імені Тараса

Шевченка відзначає у 2011 році ювілей - 50 років від дня заснування. Про роль премії в культурно-мистецькому житті держави, зміну її статусу та, власне, відзначення цієї дати - розмова кореспондента Укрінформу з головою Шевченківського комітету - Героєм України, відомим поетом, лауреатом Шевченківської премії Борисом Олійником.

Б. Олійник сказав: «Щодо Шевченківської премії, то вона витримала випробування часом та геополітичними здвигами й утвердилась як справді найвища нагорода у гуманітарній сфері держави. За п'ять десятиліть її удостоїлись понад 600 лауреатів. Це — видатні постаті української культури і мистецтва, серед яких незабутні Олесь Гончар, Максим Рильський, Павло Тичина, ті, хто поклав своє життя на олтар незалежності, та ще ціле гроно фундаторів нашої духовності».

Про зміни, які відбулися за 50 років автор статті говорить так: «Передусім це стосується щорічної кількості премій: у різні роки вона варіювалась від трьох до десяти і, як з'ясувалося, збільшення кількості негативно впливало на якісний показник творів та принижувало престиж самої премії. Нинішнього року премій вручено п'ять, можливо, це — золота середина.

Істотно також збільшилась грошова винагорода — нині вона становить 250 тисяч гривень для кожного лауреата. І, що теж важливо, Шевченківська премія набула статусу державної нагороди. Але основоположний принцип премії залишився незмінним — відзначати справді високохудожні твори». А це – головне.

Сузір'я лауреатів Шевченківської премії

У 2001 році вийшов друком довідник **Шевченківські лауреати. 1962—2001**: енциклопедичний довідник / автор-упорядник Микола Лабінський. — К.: Криниця, 2001. — 696 с. (Додаток — 12 с.).

Вступне слово написав Іван Дзюба. Наклад книжки – 2000 примірників.

Це перше видання, що знайомить читачів із талановитими людьми, які одержали премію імені Тараса Шевченка за сорок років.

У статтях довідника подано короткі біографічні відомості, висвітлено основні віхи творчої діяльності лауреатів. До багатьох статей додається бібліографія про творчість митця. Книгу проілюстровано фотопортретами Шевченківських лауреатів.

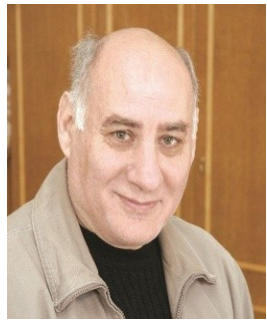
Автор-упорядник відомий енциклопедист М. Лабінський створив оригінальну працю довідкового характеру, показав своє бачення здобутків митців-лауреатів, їх внесок в історію вітчизняної культури.

Представляю Шевченківських лауреатів ХХІ століття, серед них: Євген Пашковський — роман «Щоденний жезл» (2001 р.), Ігор Римарук — збірка поезій «Діва Обида» (2002 р.), В'ячеслав Медвідь — роман «Кров по соломі» (2003 р.), Марія Матіос — роман «Солодка Даруся» (2005 р.), Любов Голота — роман «Епізодична пам'ять» (2008 р.), Галина Пагутяк «Слуга з Добромиля» (2010 р.), Мирослав Дочинець — романи «Криничар» та «Горянин» (2014 р.) та інші.

Першою хочу представити нашу землячку, отже – **Любов Василівна Голота** (народилася 31 грудня 1949 року у місті Кривий Ріг) – українська письменниця, поетка, публіцистка, прозаїк, журналістка. Лауреатка Шевченківської премії 2008 року. Заслужена працівниця культури України.

У 2007 році побачив світ новий роман письменниці «Епізодична пам'ять». Це роман-осмислення про покоління 70-х років, вихідців із сіл, які потрапили до міст, про епоху Брежнєва і тоталітаризм радянського суспільства. За словами самої авторки, в романі вона описала все, що колись відбувалося на її очах. За роман «Епізодична пам'ять» Л. В. Голота удостоєна Національної премії України ім. Тараса Шевченка (2008).

Особливо хочеться зупинитися на творчості письменника **Григорія Джамаловича Гусейнова** – лауреата Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка за художньо-документальний життєпис у 9-ти книгах «Господні зерна». Григорій Гусейнов (народився 23 серпня 1950 в м. Помічна Кіровоградської області) — український письменник, журналіст україно-азербайджанського походження. Редактор літературного часопису «Кур'єр Кривбасу», Член Національної спілки письменників України (з 1996). Теж тісно пов'язаний з нашим містом.

У 2006 році Григорій Гусейнов отримав Шевченківську премію за художньо-документальну повість у десяти томах «Господні зерна» і вирішив використати її грошовий еквівалент (100 тисяч гривень) для заснування нової відзнаки.

Це був перший випадок у історії за 60 років, коли гроші, які належали лауреату, були використані на те, щоб створити нову премію. З цією пропозицією звернувся до академіка Миколи Жулинського та виконавчого директора Ліги меценатів Михайла Слабошпицького.

Ідея полягала в тому, що фундатор має змогу на власний розсуд визначити знакову особу для української культури. Назва цієї премії – «Глодоський скарб». Нею передбачено нагороджувати людей, які відзначилися вагомою працею у відродженні духовності незалежної України, за багаторічну професійну діяльність у галузі культури й мистецтва.

Марія Василівна Матіос народилася 19 грудня 1959 року в селі Розтоки на Буковині. Лауреатка Національної премії України імені Тараса Шевченка за роман «Солодка Даруся» (2005).

Цей роман був написаний в період з лютого 2002 р. по травень 2003 р. та вийшов друком у 2004 р.

Розповідає про гірку долю Дарусі та її батьків, понівечених радянським НКВД у довоєнний та післявоєнний період окупації радянськими військами Західної України. Події розгортаються у гірському

селі Черемошне, що на Буковині.

Письменниця своїм романом «Солодка Даруся» сміливо і рішуче відкинула правила політичної обережності й суспільних табу — і на свій страх і ризик здійснила жорстоку мандрівку в наше криваве, й не менш жорстоке історичне пекло, в безодню, куди лячно зазирати. Так сказав про твір Павло Загребельний.

Ще одна українська письменниця це **Галина Пагутяк** (Москалець Галина Василівна) народилася 26 липня 1958 року в с.

Залокоть Дрогобицького району на Львівщині. Письменниця увійшла в літературу двадцятидвохлітньою дівчиною, “зовсім не одними і тими ж дверима, якими входили всі інші українські письменники того часу. Вона ввійшла, не постукавши і не попросивши дозволу ввійти, вона влетіла через димар і змусила рахуватися з нею. Їй вдалося обійтися без творів, яких вимагала епоха, а разом з тим подарувати твори, яких вимагала душа”, – так пише про неї Юрій Винничук.

На підставі подання Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка Галині Пагутяк у 2010 році присуджено Національну премію імені Тараса Шевченка за книгу прози "Слуга з Добромиля".

Бог любить трійцю. Схоже, й шевченківський комітет теж небайдужий до цього числа. Адже на здобуття Шевченківської премії Галина Пагутяк – наймістичніша письменниця сучасної української літератури – висувалася тричі й отримала відзнаку за роман «Слуга з Добромиля» з третього разу.

Тридцять років праці, чотирнадцять книг, під обкладинками яких ховається невичерпне натхнення, унікальні сюжети й тексти, які просто-таки магнітом тягнуть до себе.

Оксана Пахльовська (Оксана Єжи-Янівна Пахльовська) народилася у Києві 18 вересня 1956 року. Закінчила Московський університет імені Ломоносова за спеціальністю «Італійська мова і література», аспірантуру Інституту літератури Національної Академії наук України. Доктор філологічних наук.

Живе і працює в Італії.

За книгу «Ave Europa!» письменниця отримала Національну премію України імені Тараса Шевченка 2010 року.

Книга охоплює період від переддня падіння Берлінського муру до часу, коли постпомаранчева Україна стала нервом актуалізованого цивілізаційного протистояння між Росією та Заходом на тлі глобальної світової кризи. Основна тема: культурна РЕінтеграція України в Європу як передумова для її політичної інтеграції.

Автор аналізує внутрішні та зовнішні соціокультурні й політичні механізми, які стоять на перешкоді цього процесу, розглядає шляхи і методи їх подолання. Своєрідність книжки - в погляді звідти рефлексії автора ґрунтуються на досвіді праці

над розбудовою україністики в Європі від початку незалежності Української держави.

Володимир Григорович Рутківський (народився 18 квітня 1937 року в селі Хрестителеве Чорнобаївського району Черкаської області) український поет, прозаїк, дитячий письменник.

Серед найвідоміших творів автора фентезі роман Сторожова застава та тетралогія «Джури» про пригоди козаків-характерників Швайки, Грицика та Санька. 9 лютого 2012 року було оголошено список переможців. Володимир Рутківський переміг у номінації «Література» за історичну трилогію для дітей «Джури» («Джури козака Швайки», «Джури-характерники», «Джури і підводний човен», 2007—2010 рр.).

Михайло Федорович Слабошпицький (народився 28 липня 1946 у селі Мар'янівка Черкаської області) український дитячий письменник, прозаїк, критик, літературознавець, публіцист, громадський діяч.

Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка за роман-біографію «Поет із пекла (Тодось Осьмачка)»(2005). Це роман-біографія. За словами Маланюка, Тодось Осьмачка був поетом на грані геніальності. Реальне життя його нагадує легенду. У цій книзі йдеться про Осьмачку-легенду й Осьмачку-реальність, які так важко розмежувати.

Лауреатом 2019 року стала відома українська письменниця, літературознавець, публіцист **Оксана Забужко** — за збірку актуальної публіцистики «І знов я влізаю в танк...: вибрані тексти 2012—2016: статті, есе, інтерв'ю, спогади» (Київ, вид-во «Комора», 2016 р.).

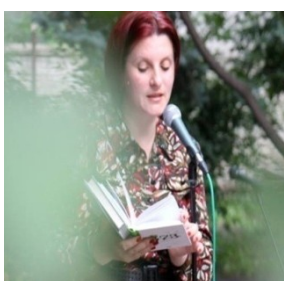

Нова збірка актуальної публіцистики - це книга для тих, хто не уникає чесних відповідей на нагальні питання і переймається викликами, які ставить перед українцями сьогодення.

Тут йдеться про химери «поневоленого розуму» та про нові маски й форми, яких набуває в епоху мас-медіа давня війна, про пошук героїв, про знакові постаті й тексти, а зрештою про те, як гідність і спротив нав'язаним правилам гри дають нову надію європейській цивілізації.

Це ексклюзивний репортаж із гарячих точок інформаційного фронту, де триває боротьба з забуттям і байдужістю, які мало не коштували нам держави.

Премію 2020 року отримали: **Маріанна Кіяновська** за книгу поезій «Бабин Яр.

Голосами» і **Тарас Прохасько** за збірку есеїв «Так, але...».

Вірші Маріанни Кіяновської — це своєрідні монологи жертв трагедії в Бабиному Яру або її свідків, глибоко психологічні та складні змістовно. До сприйняття цих творів потрібно бути готовими — емоційно та інформаційно. У книзі використані, зокрема, ескізи Ади Рибачук і Володимира Мельниченка для

проекту пам'ятника жертвам Бабиного Яру.

Збірка есеїв «Так, але...» Тараса Прохасько стала книгою року-2019 ВВС (номінація «Есеїстика»). Це історії, які з перших сторінок формують цілісну тему – як важливо відчувати і чути, це оповіді про родину та спогади. Письменник з любов'ю і трепетом описує Карпати і Західну Україну.

Урочиста церемонія нагородження лауреатів Національної премії імені Тараса Шевченка 2021 року відбудеться 22 травня у Каневі.

Список використаної літератури

Гусейнов Г. Господні зерна: художньо-документальний життєпис в 8-ми книгах. Кривий Ріг : Видав. дім, 2000 – 2004.

Дзюба, І. Найпочесніша премія України / І. Дзюба // Дивослово.- 2002.- № 3.- С. 71

Донець Г. П. Державні премії Української РСР імені Т. Г. Шевченка // Шевченківський словник. Том 1 / Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка Академії Наук УРСР. — К.: Головна редакція УРЕ, 1978. — С. 188.

Миколаєнко А. Шевченківська премія – 2011 : традиції і винятки / Андрій Миколаєнко // Літературна Україна. – 2011. – 17 березня. – С. 2.

Никанорова, О. Роман Лубківський: «Ми повинні мати увінчаних Шевченківською премією талановитих майстрів і водночас свідомих свого покоління патріотів» / О. Никанорова // Урядовий кур'єр.- 2006.- 10 березня.- С. 8.

Пагутяк, Г. Зачаровані музиканти; Слуга з Добромиля : романи. / Г. Пагутяк. — Львів : Піраміда, 2019. — 290 с.

Положення про Національну премію України імені Тараса Шевченка: затверджено Указом Президента України від 22 червня 2000 року № 808/2000 // Дивослово. - 2002. - № 3. - С. 72.

Письменники- лауреати Національної премії України ім. Тараса Шевченка // Дивослово. - 2002. - № 4. - С. 25.

Шевченківські лауреати. 1962—2001: енциклопедичний довідник / автор-упорядник Микола Лабінський. — К.: Криниця, 2001. — 696 с. (Додаток — 12 с.).